

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.14.345-369>

УДК: 327(477:438):316.658

© Антоніна Шуляк¹

© Тетяна Єлова²

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ПРИМИРЕННЯ VERSUS НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

У статті проаналізовано як взаємодіють історична пам'ять, примирення та національні інтереси, утворюючи інтегровану систему, що забезпечує збереження та розвиток національної ідентичності. Історична пам'ять слугує фундаментом для усвідомлення національних інтересів, тоді як процеси примирення сприяють їх реалізації, забезпечуючи внутрішню та зовнішню стабільність. Відтак, ці елементи відіграють ключову роль у формуванні національної політики та визначенні напрямку розвитку нації. Підтримка та розвиток кожного з них сприяє зміцненню держави та гарантуванню її суверенітету в сучасних умовах. Наголошено, що українсько-польські відносини є прикладом складної взаємодії історичної пам'яті, процесів примирення та національних інтересів. Драматичне історичне минуле обох народів вимагає ретельного підходу до збереження та інтерпретації пам'яті, а також до сприяння примиренню з метою забезпечення спільних національних інтересів. Спільні меморіали та пам'ятні заходи в контексті українсько-польських відносин відіграють важливу роль у примиренні, надаючи можливість не лише вшанувати жертви конфліктів, але й спільно осмислити минуле. Це може стати основою для справжнього порозуміння і довготривалого миру. Схарактеризовано процес примирення між Україною та Польщею, який є складним

345

¹ Декан факультету міжнародних відносин, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки, E-mail: antonina.mytko@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5234-0758>

² Докторант факультету міжнародних відносин, кафедра міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат політичних наук, доцент, E-mail: yelova.tetiana@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-1059-5795>

і тривалим, вимагаючи активних дій з обох сторін. Враховуючи тривалу спільну історію, яка охоплює як періоди співпраці, так і болісні конфлікти, обидві країни повинні зосередитися на подоланні історичних розбіжностей та побудові міцних відносин на основі взаємної поваги. Примирення потребує комплексного підходу, включаючи визнання історичної правди, спільні меморіальні ініціативи, діалог між істориками, освітні програми, політичну волю, спільну європейську перспективу та культурні ініціативи. Лише через спільні зусилля та взаєморозуміння можна подолати минулі розбіжності та створити міцне партнерство на майбутнє.

Ключові слова: *українсько-польське порозуміння, історична пам'ять, примирення, національні інтереси, безпека, Україна, Польща.*

Historical Memory and Reconciliation versus the National Interests of Ukraine and Poland

346

— *The article analyzes how historical memory, reconciliation, and national interests interact, forming an integrated system that ensures the preservation and development of national identity. Historical memory serves as the foundation for the awareness of national interests, while reconciliation processes facilitate their realization, ensuring internal and external stability. Thus, these elements play a key role in shaping national policy and determining the direction of a nation's development. The support and development of each of these elements contribute to strengthening the state and ensuring its sovereignty in the modern world.*

It is emphasized that Ukrainian-Polish relations exemplify the complex interaction between historical memory, reconciliation processes, and national interests. The dramatic historical past of both nations requires a careful approach to the preservation and interpretation of memory, as well as to fostering reconciliation to safeguard shared national interests. Joint memorials and commemorative events in the context of Ukrainian-Polish relations play a crucial role in reconciliation, providing an opportunity not only to honor the victims of conflicts but also to reflect on the past together. This can become a foundation for genuine understanding and lasting peace.

The article characterizes the process of reconciliation between Ukraine and Poland as complex and lengthy, requiring active efforts from both sides. Given the long shared history, which includes periods of cooperation as well as painful conflicts, both countries must focus on overcoming historical dif-

ferences and building strong relations based on mutual respect. Reconciliation requires a comprehensive approach, including the recognition of historical truth, joint memorial initiatives, dialogue among historians, educational programs, political will, a shared European perspective, and cultural initiatives. Only through joint efforts and mutual understanding can past differences be overcome and a strong partnership for the future be built.

Keywords: *Ukrainian-Polish understanding, historical memory, reconciliation, national interests, security, Ukraine, Poland.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Примирення між Україною та Польщею є складним і тривалим процесом, який вимагає рішучих кроків з обох сторін. З огляду на багатовікову спільну історію, яка включає як періоди співпраці, так і болючі конфлікти, обидві країни мають докласти зусиль для подолання історичних розбіжностей та побудови міцних відносин на основі взаємної поваги. Кроки до примирення між Україною та Польщею це визнання історичної правди, спільні меморіальні ініціативи, діалог між істориками, освітні програми, політична воля, спільна європейська перспектива та культурні ініціативи.

347

У 1997 році президентами Польщі та України була підписана вагома угода під назвою «Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання»», у якій йшлося «... висловлюючи спільне прагнення до остаточного подолання складної українсько-польської історичної спадщини і заради того, щоб тіні минулого не затьмарювали сьогоденних дружніх і партнерських відносин між обома країнами й народами [...] На порозі XXI століття пам'ятаймо про минуле, але думаймо про майбутнє!» (Спільна заява Президентів України і Республіки Польща 1997). Цей документ був надзвичайно важливим і цікавим, до його підготовки долучився Є.Гедройц. Як підкреслив у своєму виступі А. Квасневський, участь Гедройца у створенні цього документа перетворила польсько-українське примирення на «автентичний діалог двох народів і їх середовищ, які формують суспільну думку». Хоча заява не мала юридичної сили, вона мала значне моральне значення (Orlof, 2002). Президент А. Квасневський розглядав цю декларацію як втілення тези «Прощаємо і просимо прощення» (Хахула, 2013). Це був важливий елемент польсько-українського порозуміння (Boichuk, Hryniuk, 2017).

Формула «прощаємо і просимо прощення» в контексті польсько-українських відносин виникла як спроба узгодження і подолання історичних конфліктів і суперечностей між двома народами. Ця формула була популяризована в рамках діалогу і примирення між Україною і Польщею, особливо в період після 2015 року, коли відбулися численні заходи з метою залагодження історичних суперечок і покращення двосторонніх відносин. Конкретно, вона стала частиною офіційного процесу примирення, який включає в себе визнання і вибачення за минулі злочини і нещастя, а також прощення з обох сторін. Ця формула підкреслює важливість визнання історичних образ і конфліктів, а також відновлення довіри і побудови конструктивних і мирних відносин на основі взаємного розуміння і поваги. Формула є частиною більш широкого процесу історичної рефлексії і примирення, що включає наукові дослідження, публічні дискусії і дипломатичні ініціативи, спрямовані на загоєння історичних ран і побудову стабільних і продуктивних відносин між Україною і Польщею.

348

— **Аналіз останніх досліджень.** Тема відносин України та Польщі є надзвичайно цікавою і важливою для наукових досліджень. Це багатопланова тема, яка охоплює різні аспекти, такі як історичні, політичні, культурні, економічні, соціальні та міжнародні відносини. Основні напрями, за якими проводяться сучасні наукові дослідження: історія відносин між Україною та Польщею, зокрема таких подій, як Волинська трагедія, події Другої світової війни, період комуністичного режиму, Річ Посполита та її вплив на розвиток українських земель, а також участь обох країн у боротьбі за незалежність. Значний внесок у дослідження становлення та розвитку польсько-українських відносин зробили такі українські науковці, як І. Жовква у дисертаційній роботі «Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України» (Жовква, 2005), Ф. Рудич у колективній монографії «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти» (Рудич, 2002), А. Киридон та С. Троян у статті «Українсько-польський діалог в умовах революції гідності (2013–2014 рр.)» (Киридон, Троян, 2015), Л. Хахула в публікації «Військово-політичне протистояння на Волині наприкінці Другої світової війни: офіційний та медійний дискурси сучасної Польщі» (Хахула, 2013), яка була представлена під час наукової конференції в Луцьку в 2013 р. «Волинська трагедія: через історію до порозуміння, стаття Н. Чорної

“Українсько-польські політичні відносини наприкінці 80-х рр. ХХ ст. 2010 р.: історіографічні інтерпретації” (Чорна, 2013), Бойчука О. та Гринюк І. – «Гене́за польсько-українських відносин у 1991-2017 рр.» (Бойчук, Гринюк, 2020) й ін. Також слід відзначити дослідження Грицака Я. щодо українсько-польських гуманітарних взаємин в 1991–2001 рр. в контексті шляху України та Польщі до прощення (Грицак, 2016); Добржанського О. «Еволюція суспільно-історичних стереотипів у свідомості статтю українців та поляків на прикладі опіки над місцями національної пам’яті. Україна-Польща: історичне сусідство» (Добржанський, 2017). Важливий внесок у дослідження українсько-польських відносин зробила вітчизняна дослідниця Л. Стрільчук (Стрільчук, Нінічук, 2017). У своїй монографії «Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» вона дослідила процес формування та розвитку українсько-польських міждержавних відносин, зокрема їхнє досягнення рівня стратегічного партнерства. На основі великого обсягу документальних та фактичних матеріалів проаналізовано інституційне забезпечення цих відносин, договірно-правову базу, транскордонне співробітництво, співпрацю в гуманітарній сфері, а також роль українських меншин у Польщі та польських в Україні (Стрільчук, 2018).

349

Науковцями здійснюється аналіз сучасних політичних відносин між Україною та Польщею, зокрема в контексті інтеграції України в ЄС та НАТО, спільних ініціатив у сфері безпеки та оборони, а також впливу зовнішніх факторів, таких як російська агресія. Вивчення культурної взаємодії між Україною та Польщею, включаючи питання національної ідентичності, культурного обміну, мовних взаємовпливів, а також спільної культурної спадщини також є тематикою для нових досліджень. Варто відзначити роботи Моцика О. Ф. «Розвиток українсько-польських відносин в умовах зовнішньої політики розширення Європейського Союзу» (Моцик, 2013), «Новий вимір польсько-українського гуманітарного співробітництва», дисертацію на цю тему «Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції» (Моцик, 2020). Також цим питанням присвячені статі авторів статті, монографія Т.Єлової «Польща та Україна: традиції та новації у зовнішньополітичних концепціях (ХХ - поч. ХХІ ст.)» (Єлова, 2022), дисертація «Традиції та новації у зовнішньополітичних концепціях

Польщі щодо України (1918 – 2005 рр.)»; А.Шуляк очолила авторських колективів, що досліджував питання ТКС України та Польщі, і як результат – три монографії (Інформаційне забезпечення..., 2013; Інформаційне забезпечення..., 2014; Інформаційне забезпечення..., 2015).

Дослідники вивчають вплив міграції між Україною та Польщею, соціальної інтеграції українців у Польщі, проблем трудової міграції, а також демографічних змін. Важливими є дослідження ролі України та Польщі у міжнародних організаціях, їх співпраці на міжнародній арені, а також впливу цих відносин на ширший регіональний контекст, наприклад, у Центральній та Східній Європі; вивчення ролі України та Польщі в геополітичному контексті, зокрема в питаннях енергетичної безпеки, протидії російській агресії, участі в ініціативах, таких як «Ініціатива трьох морів» та інших регіональних альянсах.

350

— Тема українсько-польських відносин є особливо актуальною в контексті сучасних геополітичних змін та викликів, що стоять перед обома країнами, та історичної пам'яті та примирення. Вона має потенціал для глибокого і різностороннього дослідження, яке може внести значний вклад у розуміння розвитку відносин між двома важливими країнами Центрально-Східної Європи.

У дослідженні генези українсько-польських відносин у пострадянський період значний науковий інтерес викликають праці польських, які присвячені зовнішньополітичній діяльності Польщі в нових геополітичних умовах. Зокрема, варто відзначити одну з перших монографій В. Гілл і Н. Гілл «Відносини Польщі з Україною у 1989–1993 роках» (Gill, Gill, 1994), де автори провели глибокий аналіз двосторонніх відносин і простежили становище українців у Польщі та поляків в Україні на зламі комуністичних режимів. Також заслуговує на увагу монографія Б. Сурмач «Сучасні польсько-українські відносини. Політичний аналіз договору про добросусідство», в якій авторка аналізує політичну співпрацю між Україною та Польщею (Stosunki..., 2004). Серед інших публікацій польських дослідників, що досліджували період становлення українсько-польських відносин в умовах лібералізації політичних систем обох країн, слід згадати таких авторів, як Т.Ольшанські (Olszański, 2017), М. Чіешлик (Cieślak, 1994), В. Балюк (Baluk, 2012), Б. Бердиховська (Berdychowska, 2001), Ч. Мілось (Miłoś, 2020), Е. Орлоф (Orlof, 2002) й ін.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідити як взаємодіють між собою історична пам'ять, примирення та національні інтереси, утворюючи єдину систему, що забезпечує збереження та розвиток національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Історична пам'ять, примирення та національні інтереси – ці три поняття мають важливе значення в контексті формування та збереження національної ідентичності. Вони є ключовими елементами, що визначають взаємодію між минулим, теперішнім і майбутнім кожної нації.

Історична пам'ять є основою ідентичності, це колективний образ минулого, що зберігається в суспільній свідомості. Вона є важливим чинником, який формує національну ідентичність та впливає на прийняття рішень як на індивідуальному, так і на державному рівні; дозволяє нації усвідомлювати свою унікальність, зберігати традиції та культуру, а також навчатися на помилках минулого. Вона є своєрідним «мостом» між поколіннями, через який передається досвід і знання. Збереження історичної пам'яті – це не лише данина минулому, а й важливий аспект національної безпеки. Спотворення чи знищення історичної пам'яті може призвести до втрати національної ідентичності, розмивання цінностей і, як наслідок, послаблення держави. В Україні питання історичної пам'яті є надзвичайно актуальним в контексті російської агресії, де історичні наративи стають інструментом гібридної війни.

351

Українсько-польські відносини мають глибоке історичне коріння, що включає як періоди співпраці, так і конфліктів. Важливими подіями, які формують історичну пам'ять обох народів, є Волинська трагедія 1943-1944 років, діяльність ОУН-УПА, а також польська операція «Вісла». Ці події залишили глибокі рани у колективній свідомості обох народів і часто стають предметом політичних спекуляцій. Історична пам'ять у відносинах України та Польщі є двосічним мечем. З одного боку, вона зберігає важливі уроки минулого, які не дозволяють повторювати старі помилки. З іншого боку, неузгодженість у трактуванні історичних подій може створювати напруженість у сучасних відносинах. Наприклад, різні оцінки Волинської трагедії викликали неодноразові політичні кризи між двома країнами.

Примирення є складним і багатогранним процесом, який включає в себе як усвідомлення минулих конфліктів, так і пошук шляхів до їх подолання. Примирення сприяє створенню гармонії в суспіль-

стві, де різні групи можуть співіснувати, зберігаючи при цьому свою унікальність. Воно вимагає від суспільства не тільки визнання помилок минулого, але й готовності до прощення та співпраці заради спільного майбутнього. У випадку національних інтересів, примирення допомагає уникнути внутрішніх розколів, що можуть послабити державу. Примирення між Україною та Польщею є необхідною умовою для побудови стабільних і дружніх відносин. Процес примирення вимагає визнання історичних фактів, взаємного прощення та готовності до співпраці. У цьому контексті важливу роль відіграють спільні ініціативи, спрямовані на відзначення пам'ятних подій, встановлення меморіалів та проведення історичних діалогів. У 2017 році президенти України та Польщі підписали спільну декларацію, яка закликала до примирення та конструктивного діалогу. Цей документ став важливим кроком на шляху до подолання історичних розбіжностей. Проте, процес примирення залишається непростим і вимагає подальшої роботи як на політичному, так і на суспільному рівні.

352

— Національні інтереси є тими стратегічними цілями, які визначають пріоритети розвитку держави на міжнародній арені та всередині країни. Вони формуються на основі історичної пам'яті та відображають прагнення нації до самозбереження, розвитку та процвітання. Національні інтереси включають в себе питання безпеки, економічного розвитку, культурного збереження та захисту суверенітету. Важливо зазначити, що національні інтереси мають бути узгоджені з процесами примирення, щоб уникнути конфліктів і розколів у суспільстві. Лише таким чином можна досягти сталого розвитку та зміцнення держави.

Національні інтереси України та Польщі в сучасному контексті багато в чому збігаються. Обидві країни прагнуть до зміцнення регіональної безпеки, протидії російській агресії та інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. Польща є одним із найактивніших союзників України у контексті підтримки її європейських прагнень та у наданні гуманітарної і військової допомоги. Співпраця між Україною та Польщею має велике значення для стабільності в Центральній-Східній Європі. Спільні національні інтереси можуть стати основою для подальшого зміцнення двосторонніх відносин, проте це можливо лише за умови успішного примирення та врахування складної історичної пам'яті.

Історична пам'ять, примирення та національні інтереси є взаємопов'язаними елементами у відносинах між Україною та Польщею. Історична пам'ять впливає на політичний і суспільний діалог між двома країнами, визначає національні наративи і стратегії. Примирення є необхідною умовою для того, щоб історична пам'ять не ставала джерелом конфлікту, а сприяла зближенню народів. Національні інтереси, у свою чергу, стимулюють обидві країни до пошуку спільних рішень і поглиблення співпраці.

Кроки до примирення між Україною та Польщею це шлях до історичного діалогу і спільного майбутнього. Першим і, можливо, найважливішим кроком до примирення є визнання історичної правди. Це включає в себе відверте і чесне обговорення спільної історії, навіть якщо вона є болючою. Важливо, щоб обидві сторони визнали відповідальність за ті події, які призвели до конфліктів і трагедій, таких як Волинська трагедія та операція «Вісла». Це не означає пошук винних, а радше спробу зрозуміти причини та наслідки цих подій, щоб уникнути їх повторення в майбутньому.

353

Наступним важливим кроком є створення спільних меморіалів та проведення заходів у пам'ять про жертви конфліктів. Такі ініціативи допомагають сформуванню загального розуміння трагічних подій минулого і сприяють зміцненню довіри між народами. Одним із прикладів такої ініціативи є спільне вшанування пам'яті жертв Волинської трагедії, що включає організацію церемоній, встановлення пам'ятників та проведення спільних історичних конференцій.

Спільні меморіали стають символами взаємної поваги та готовності визнати помилки минулого. Вони не лише нагадують про трагічні події, але й слугують місцем для рефлексії та осмислення того, що подібне ніколи не має повторитися. Меморіали, створені спільними зусиллями, є потужним знаком того, що обидві сторони визнають біль одне одного і прагнуть досягти справжнього порозуміння. Вони можуть стати простором, де люди різних національностей і поколінь зможуть віддавати шану жертвам конфліктів, а також вчитися на уроках історії.

Проведення спільних пам'ятних заходів відіграє не менш важливу роль. Такі події, як спільні церемонії, виставки, конференції чи круглі столи, сприяють відкритому діалогу між народами. Вони дозволяють обговорювати найважчі моменти спільної історії в конструктивному руслі, без взаємних звинувачень, що часто ускладнює процес прими-

рення. Крім того, пам'ятні заходи допомагають підтримувати живу пам'ять про трагічні події, нагадуючи сучасникам про те, що мир і взаєморозуміння – це цінності, які потребують постійного зусилля і захисту. З іншого боку, створення спільних меморіалів та організація пам'ятних заходів – це також виклик. Важливо, щоб ці ініціативи не стали інструментом політичних маніпуляцій або підставою для нових конфліктів. Їхня успішність залежить від готовності обох сторін визнати історичну правду, навіть якщо вона неприємна, та від пошуку спільного бачення майбутнього.

Одним із прикладів в цьому напрямку може бути спільне вшанування жертв Волинської трагедії. Хоча ці події викликають різні оцінки в Україні та Польщі, створення спільного меморіалу чи організація заходів, які будуть спрямовані не на звинувачення, а на розуміння і співчуття, може стати потужним кроком до примирення. Ініціатива «пробачаємо і просимо пробачення» відображає цю готовність до діалогу, що є необхідною умовою для подальшого розвитку дружніх відносин між Україною та Польщею (Моцик, 2020).

354

— Історичний діалог є невід'ємною частиною процесу примирення. Спільні комісії істориків з обох країн можуть працювати над створенням об'єктивного та збалансованого підходу до вивчення спільної історії. Важливо, щоб науковці мали можливість вільно обговорювати складні питання, дотримуючись наукової об'єктивності та поваги до різних точок зору.

За часів незалежності України заява 2013 р. Сейму РП щодо 70-річчя волинської трагедії, в якій події 1943-го року названі «етнічною чисткою з ознаками геноциду», продемонструвала, що сподівання української сторони на вирішення суперечки щодо подій на Волині 1943–1944 рр. даремні. У документи йшлося «9 лютого 1943 нападом загонів УПА на Волинське село Паросля почалася груба акція фізичного знищення поляків, яка проводилася бандерівською фракцією Організації українських націоналістів та Українською повстанською армією». У документі також зазначалося, що жертвами антипольської акції УПА стали близько 100 тисяч поляків. За ухвалення такого тексту документа проголосувала більшість депутатів верхньої палати польського парламенту (Сенат Польщі...). У відповідь на це Патріарх Української православної церкви Київського патріархату Філарет у зверненні до вірян з нагоди 70-х роковин Волинської трагедії закликав українців та поляків до взаємного прощення за трагедію

польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни (УПЦ КП про...).

Перше засідання робочої групи, створеної за обопільної ініціати-ви Інститутів національної пам'яті України і Польщі, відбулося 3-4 листопада 2015 р. у Києві. Українську делегацію очолював директор українського Інституту національної пам'яті В. В'ятрович, польську – заступник директора ІНП Польщі П.Укельський. Кожну країну представляли дев'ять науковців – фахівців з українсько-польської проблематики ХХ століття. Серед них – Г.Мотика (Польська академія наук), В.Резмер (Університет Миколая Коперника в Торуні), Б.Гудь (Львівський національний університет), І.Патриляк (КНУ ім. Шевченка) та інші. Головні виклики, що стояли перед українсько-польською робочою групою істориків: дати наукову оцінку тим трагічним подіям, максимально повно встановити на підставі існуючих і ново-виявлених документів і свідчень їхні причинно-наслідкові зв'язки й перебіг; позбавити процес історичних досліджень непотрібної політизації. Йдеться передусім про спроби задіяти «кляті питання» стосунків між нашими народами у поточній політичній діяльності (Рудницький, 2015).

355

Згідно з українським вченим і діячем Б. Осадчуком умови для негативної стереотипізації склалися ще на ранніх етапах обо-пільних контактів (Керський, 2009:58). Такий висновок можемо зробити на основі аналізу, що здійснив П. Лодин про те, що взаємини між українцями та поляками були сповнені конфліктів, що створило стійкий образ ворога. Водночас існували приклади співпраці, які могли б стати основою для партнерства. Б. Осадчук намагався переосмислити ці образи, враховуючи вплив радянської пропаганди. Деміфологізація потребувала системного підходу, включаючи політичні стратегії, експертні конференції та ревізію історичних підручників. Автор зазначає, що подальше вивчення впливу імагологічних образів на процес примирення залишається актуальним (Лодин, 2015).

Час від часу історичні питання загострюються. Так, зокрема на 2024 р. питання примирення українського та польського народів, стоїть так само гостро. Під час свого виступу у Варшаві 11 липня на державному вшануванні жертв Волинської трагедії прем'єр-міністр Польщі М.Моравецький наголосив на необхідності будувати майбутнє на фундаменті правди, на фундаменті пам'яті. «Наші українські сусіди і союзники, напевно, сьогодні, у час війни, краще розуміють як

важливо для нас відшукати кожне місце, відшукати всі людські рештки, по-християнський поховати, поставити хрест, запалити свічку, помолитися. Ми поляки ніколи не здамося доки останні кістки не будуть знайдені і тому це не тільки є наша справа, а це також є справа українська», – заявив Моравецький.

Фраза «пробачаємо і просимо вибачення» має стати дієюю. Волинська трагедія залишається спільним боєм для України та Польщі. Лише правда, що ґрунтується на історичних фактах і документах, здатна остаточно примирити обидва народи. Прем'єр-міністр Польщі також наголосив, що Росія намагатиметься використати Волинську трагедію, щоб розпалити ворожнечу між українцями та поляками, доки всі обставини тих подій не будуть остаточно з'ясовані. Голова Верховної Ради України Р. Стефанчук не виступав з промовою під час вшанування подій 1943 року на Волині. Замість цього, у соціальних мережах він зробив коротку заяву, підкресливши, що Україна і Польща мають спільно «скласти цей нелегкий, але дуже важливий іспит, щоб формула “пробачаємо і просимо вибачення” набула справжнього значення і практичного втілення». «Ми разом віднайдемо правду і дамо справедливі оцінки» (Волосацька, 2023).

356

Примирення неможливе без виховання нових поколінь у дусі взаєморозуміння і поваги. Включення до навчальних програм у Польщі та Україні матеріалів, що об'єктивно висвітлюють спільну історію, є важливим кроком у цьому напрямку. Це дозволить молоді краще зрозуміти минуле і сприятиме формуванню більш гармонійних відносин між двома народами. Відновлення діалогу між істориками обох країн щодо найболючіших моментів польсько-українських відносин стало ключовою подією і цього року у процесі двостороннього примирення з історії.

Примирення також потребує політичної волі з обох сторін. Лідери України та Польщі мають виявляти готовність до діалогу і співпраці, навіть у складних питаннях. Політики повинні уникати маніпуляцій історичною пам'яттю у власних інтересах і натомість сприяти примиренню на основі спільних цінностей та інтересів.

Зміцнення відносин між Україною та Польщею можливе через співпрацю в межах європейської інтеграції. Обидві країни мають спільний інтерес у забезпеченні стабільності та безпеки в Центральній і Східній Європі, а також у просуванні демократичних цінностей. Спільна робота над європейськими проектами може стати додатко-

вим стимулом для подолання історичних розбіжностей і зміцнення дружби між народами. Польща виступає як адвокат України в Європейському Союзі, активно підтримуючи її інтеграційні прагнення і захищаючи її інтереси на європейській арені. Польща допомагає Україні просуватися до членства в ЄС, сприяє її участі в європейських програмах і ініціативах, а також підтримує її позицію в переговорах і рішеннях на рівні ЄС. Польська підтримка включає політичну, економічну та гуманітарну допомогу, що підкріплює зусилля України в боротьбі з агресією та у досягненні реформ.

Польща у пострадянський період для України була не просто добросусідською державою, торгівельним партнером, а й стала партнером стратегічним, що означає поглиблення і розширення міждержавного співробітництва у політичній, економічній і гуманітарній сфері (Стрільчук, 2018). Однак і тут не обійшлося без непорозуміння, в основі яких стали національні економічні інтереси держав. 24 лютого 2022 року Україна через вторгнення Росії втратила можливість перевезення товарів авіасполученням та морськими шляхами. Для підтримки економічного та оборонного секторів у травні-червні 2022 року Україна з ЄС погодила тимчасову лібералізацію торговельних відносин: скасування мит на українські товари та транспортний безвіз (Радченко, 2023). Невдовзі після перемовин 5 квітня 2023 року щодо транзиту української агропродукції через Польщу, 15 квітня Польща разом із Угорщиною запровадила обмеження на експорт і транзит сільськогосподарської продукції, включаючи зернові. Пізніше до обмежень приєдналися Словаччина і Румунія, а Болгарія також розглядає це питання. 21 квітня Польща знову дозволила транзит української агропродукції, але з обмеженням зупинок транспорту. Польща разом з іншими країнами ініціювала розширення заборони імпорту агропродукції з України на рівні ЄС, що суперечить угоді про асоціацію. У відповідь українські переробники молока вимагають заборонити імпорт польської молочної продукції. Раніше, у 2016–2019 роках, Україна в односторонньому порядку скасувала обмеження транзитних квот (Польща планує...).

З початком повномасштабної російської агресії Польща активно допомагала Україні, надавши військову техніку, зброю та боєприпаси на суму понад €3 млрд. Польща стала основним постачальником для України, забезпечуючи критично важливу інфраструктуру для постачання західної зброї. В Україні були доставлені танки, мі-

номети, РСЗВ, самохідні гаубиці та бойові машини піхоти. Польща також передала винищувачі МіГ-29, ПЗРК «Перун», дрони-камікадзе «Warmate» і САУ «Краб». Спільно з Великою Британією Польща ініціювала постачання танків Leopard, включаючи модернізовані Т-72, Leopard 2, РТ-91 Twardy, нові БТР Rosomak та самохідні міномети Rak. Центр обслуговування українських танків Leopard 2А4(2А6) у Польщі наближається до початку роботи, а також завершується підготовка до виробництва боєприпасів для української армії (Стратегічні партнери..., 2023).

358
— Альянс між Україною, Великою Британією та Польщею (англ. British–Polish–Ukrainian Trilateral, пол. Trojstronny sojusz Brytania–Polska–Ukraina) є новим військово-політичним форматом тристоронньої співпраці, спрямованим на протидію російській загрозі та зміцнення європейської безпеки. Формування осі Лондон–Варшава–Київ відбувається в умовах загострення безпекової ситуації на українських кордонах і активного постачання зброї Україні з боку Великої Британії. Цей новий формат співпраці в Європі між Україною, Британією та Польщею слугує важливим майданчиком для обговорення питань безпеки та торгівлі і є частиною ширшої стратегії України зі створення малих альянсів, таких як «Люблінський трикутник» (Україна–Польща–Литва), «Асоційоване тріо» (Україна–Грузія–Молдова) та «Квадрига» (Україна–Туреччина) (Лапін, 2024).

Формування нового політично-військового альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею є важливою подією на тлі загострення безпекової ситуації на кордонах України та активного постачання зброї Великою Британією та Польщею. Альянс спрямований на протидію російській загрозі та зміцнення безпеки в Європі. Ініціатива, запропонована Україною в жовтні 2021 року, була оголошена міністром закордонних справ Д.Кулебою 1 лютого 2022 року. Цей формат співпраці об'єднує країни з спільними цілями у сфері безпеки, торгівлі та протидії російським загрозам (Україна, Британія та Польща...).

Президент В. Зеленський висловив свою думку щодо створення нового формату політичної співпраці в Європі між Україною, Великою Британією і Польщею, підкреслюючи значення «глибоких історичних зв'язків» та «спільної історії протистояння агресорам, які загрожують свободі в Європі» (Україна, Британія та Польща...).

Для Польщі новий тристоронній союз є можливістю зміцнити свої позиції в ЄС та розширити міжнародні зв'язки. Прем'єр-міністр М.Моравецький зазначив, що основною метою цього альянсу є підвищення регіональної безпеки, особливо після гібридної атаки мігрантів з боку режиму Лукашенка на польсько-білоруському кордоні (Куренкова, 2022). Він підкреслив, що співпраця між Польщею, Україною та Британією відповідає спільним інтересам трьох країн і є реакцією на дестабілізаційні дії на східному фланзі НАТО та ЄС. Моравецький також зазначив, що Велика Британія, як член НАТО та важливий торговельний партнер, зацікавлена у стабільності цього регіону (Моравецький розпові, 2022).

Проте Міністерство закордонних справ Польщі закликала українців не покладати надмірних надій на новий тристоронній союз. Заступник міністра М. Пшидач наголосив, що цей союз не має на меті змінювати безпекову структуру, і такі очікування в Україні є необґрунтованими. Він підкреслив, що НАТО залишається єдиним альянсом, здатним забезпечити захист України. Пшидач також визнав значущість цього союзу, але застеріг від сприйняття його як альтернативи НАТО. Заступник міністра закордонних справ України Є. Перебийніс погодився з цією позицією, зазначивши, що хоча тристоронній союз не замінює НАТО, він відіграє важливу роль у протидії російській агресії. Тристоронній формат співпраці було створено напередодні повномасштабної війни, а організатор форуму, Українська призма, підкреслює важливу роль України в Центральній Європі (У Варшаві...).

«Люблінський трикутник» також важливий трьохсторонній альянс між Україною, Польщею та Литвою, створений для зміцнення безпеки і стабільності в Східній Європі. Значення цього альянсу для європейської безпеки є багатоаспектним: сприяє стабільності в регіоні, який є важливим з геополітичної точки зору. Співпраця між цими країнами допомагає зменшити ризики конфліктів та підтримувати мир. Альянс посилює колективні зусилля у сфері оборони та безпеки, координуючи військові та безпекові стратегії для протидії загрозам, зокрема з боку Росії. Співпраця в рамках «Люблінського трикутника» включає проекти в сфері енергетики, що допомагає зменшити залежність від зовнішніх джерел енергії та зміцнити енергетичну безпеку в регіоні. Альянс підтримує європейську інтеграцію України та сприяє зближенню з Європейським Союзом, що має

довгострокове значення для стабільності та розвитку європейського континенту. «Люблінський трикутник» також має вплив на НАТО і ЄС, підкріплюючи зусилля з інтеграції Східної Європи в структури європейської безпеки і підвищуючи готовність до реагування на безпекові виклики. Загалом, структура сприяє створенню міцної безпечної архітектури в Європі, забезпечуючи регіональну стабільність і підтримуючи зусилля з протидії зовнішнім загрозам.

Культурний обмін і співпраця між українськими та польськими громадськими організаціями, митцями, науковцями та інтелектуалами також можуть сприяти примиренню. Організація спільних фестивалів, конференцій, виставок і публікацій допоможе створити платформу для діалогу та зближення народів.

360 — Таким чином, відносини між Україною та Польщею є складним, але важливим прикладом того, як історична пам'ять, примирення та національні інтереси можуть взаємодіяти, створюючи умови для побудови стабільного і дружнього партнерства. Вирішення історичних розбіжностей і досягнення примирення є необхідною умовою для реалізації спільних національних інтересів і зміцнення стабільності в регіоні.

Погоджуємося з думкою М.Куявського – варшавського журналіста, який спеціалізується на регіоні Центральної та Східної Європи: «Дивлячись на це з боку, я бачу, що людям потрібно дати час і простір, щоб пізнати один одного, вибудувати довіру. Я вважаю, що дуже важливо ділитися своїми історіями та досвідом один з одним і спостерігати за реакцією один одного. Якщо ми бачимо розуміння та співчуття в очах іншої людини, ми на найкращому шляху до повного взаєморозуміння. Я маю на увазі не лише історичні події. Поляки усвідомлюють нинішній біль українців і чути про їхні страждання викликає велике співчуття. Деякі навіть кажуть, що страждають разом з ними. Вони бачать, що зараз українці переживають ту травму, яку самі пережили. На індивідуальному рівні ми поділяємо схожий досвід війни. Ця подібність дуже зближує нас і створює нитку розуміння» (Kujawski, 2024).

Висновки. Історична пам'ять, примирення та національні інтереси взаємодіють між собою, утворюючи єдину систему, що забезпечує збереження та розвиток національної ідентичності. Історична пам'ять формує основу для усвідомлення національних інтересів, а процеси примирення сприяють їх реалізації в умовах внутрішньої та

зовнішньої стабільності. Таким чином, історична пам'ять, примирення та національні інтереси є важливими складовими національної політики, що визначають напрямок розвитку нації. Збереження та розвиток кожного з цих елементів сприятиме зміцненню держави та забезпеченню її суверенітету в сучасному світі. Відносини між Україною та Польщею є прикладом складної взаємодії історичної пам'яті, процесів примирення та національних інтересів. Історичне минуле обох народів, насичене драматичними подіями, вимагає обережного підходу до збереження та інтерпретації пам'яті, а також сприяння примиренню для забезпечення спільних національних інтересів. Створення спільних меморіалів та проведення пам'ятних заходів у контексті українсько-польських відносин має велике значення для примирення двох народів. Це не лише спосіб вшанувати пам'ять про жертв конфліктів, але й можливість для спільного осмислення минулого, що в кінцевому результаті може привести до справжнього порозуміння і довготривалого миру.

Примирення між Україною та Польщею є складним і тривалим процесом, який вимагає рішучих кроків з обох сторін. З огляду на багатовікову спільну історію, яка включає як періоди співпраці, так і болючі конфлікти, обидві країни мають докласти зусиль для подолання історичних розбіжностей та побудови міцних відносин на основі взаємної поваги. Примирення між Україною та Польщею є багатограним процесом, який вимагає комплексного підходу. Визнання історичної правди, спільні меморіальні ініціативи, діалог між істориками, освітні програми, політична воля, спільна європейська перспектива та культурні ініціативи – усі ці кроки є важливими для досягнення примирення і зміцнення відносин між двома народами. Лише через спільну роботу і взаєморозуміння можна подолати минулі розбіжності і побудувати міцне партнерство на майбутнє.

361

Джерела та література:

1. Baluk, W. 2012. Stosunki polskoukraińskie w latach 2005-2012. Od romantyzmu do pragmatyzmu, Rocznik Instytutu Europy ŚrodkowoWschodniej, R. 10 (1) : 25–38.
2. Berdychowska, B. 2001. Giedroyc nadal aktualny, Tygodnik Powszechny, 9. URL: <http://www.tygodnik.com.pl/numer/2694/index.html>
3. Boichuk, O., Hryniuk, I. 2017. Stosunki polsko-ukraiński po

революції гідності: вимір соціальний. Соціосфера в сучасному світі: актуальні проблеми і аспекти гуманітарного знання: мат. міжвуз. круг. столу. Луцьк: РВВ Луцький національний технічний університет 3:32–33.

4. Cieślík, M. 1994. Stosunki polsko-ukraińskie. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej.

5. Gill, W., Gill, N. 1994. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989–1993. Poznań;Toruń.

6. Kujawski, M. 2024. Polish-Ukrainian Reconciliation – Bridging the Gap. Kyiv Post. URL: https://www.kyivpost.com/post/35642?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR07EXiHo6jiUo8r8b-gyn4P2Aqu8QpifWJQe9J09JUmusaxU2kKtbHH74_aem_8vr9bbaFrRe4556xM5vM9A.

7. Miłoś, Cz. 2000. Kraj i świat, Tygodnik Powszechny, 52–53. URL: <http://www.tygodnik.com.pl/numer/2685/index.html>

8. Olszański, T. 2017. Wielka dekomunizacja. Ukraińska polityka historyczna czasu wojny. Warszawa: Ośr. Studiów Wschodnich im. Marka Karpią.

— 9. Orlof, E. 2002. Geneza i znaczenie polskoukraińskiego pojednania, Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодні. Майбутнє 2: 13–20

10. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–2004 / pod redakcją Bogumiła Grotta. Warszawa 2004. 368 s.

11. Бойчук, О., Гринюк, І. 2020. Генеза польсько-українських відносин у 1991-2017 рр. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології», вип. 37,

12. Волосацька, Н. 2023. «Не буде повного українсько-польського примирення, доки не відшукаємо всі людські рештки і не вшануємо їх» – Моравецький. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rokovynuvolynskoyi-trahedyi-vshanuvannya-polshcha/32499034.html>

13. Радченко, Г. 2023. Спочатку Польща заблокувала українське зерно, тепер перевезення. Що наступне? Forbes Ukraine. (URL: <https://forbes.ua/money/chomu-polyaki-zablokuvali-polsko-ukrainskiy-kordon-ta-yak-virishuetsya-tsya-problema-26122023-18144>)

14. Грицак, Я. 2016. Українсько-польські гуманітарні взаємини в 1991–2001 рр. шлях України та Польщі до прощення. Новое время.

15. Добржанський, О. 2017. Еволюція суспільно-історичних стереотипів у свідомості українців та поляків на прикладі опіки над місцями національної пам'яті. Україна-Польща: історичне сусідство :

Мат. міжнар. наук. конф. 19–20 травня 2017 р. / Ред.кол.: Ю. А. Зінько, О. А. Мельничук та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан- ЛТД»: 365–370.

16. Єлова, Т. 2022. Польща та Україна: традиції та новації у зовнішньополітичних концепціях (XX - поч. XXI ст.): монографія. Луцьк: Вежа-Друк.

17. Жовква, І. 2005. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04, Київ.

18. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: теоретичні аспекти: колект. моногр. 2013 /наук. ред. Є. Б. Тихомирова; за заг. ред. Митко А.М. Луцьк: Вежа-друк.

19. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України : практичні аспекти: колект. моногр. 2014 / Є. Б. Тихомирова, Н. П. Карпчук, Б. М. Юськів та ін.; за заг. ред. А. М. Митко. Луцьк: Вежа-Друк.

20. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: методичні аспекти: кол. моногр. 2015 / Б. М. Юськів, Н. П. Карпчук, Є. Б. Тихомирова [та ін.]; наук. ред. Є. Б. Тихомирова; за заг. ред. А. М. Митко. Луцьк: Вежа-Друк. 363

21. Керський, Б. 2009. Розмови з Богданом Осадчуком [Переклад з польської] / Б. Керський, А. Ст. Ковальчик. К.: Дух і літера.

22. Киридон, А., і Троян, С. 2015. Українськопольський діалог в умовах революції гідності (2013–2014 рр.), Intermarum: історія, політика, культура 2: 277–85.

23. Куренкова, О. 2022. «Маленьке НАТО» для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією, URL: <https://suspile.media/208511-malenske-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>.

24. Лапін, О.І. 2024. Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС. Дис. PhD 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Волинський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк.

25. Лодин, П. 2015. Подолання негативних міфів і стереотипів українсько–польських відносин в політичній діяльності Богдана Осадчука. Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. Наук. вісник: зб. наук. праць, 103: 347–351.

26. Моравецький розповів, чим корисний новий формат співпраці Польщі, України і Британії. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/1/7133392/>

27. Моцик, О. Ф. 2020. Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції. Дис. к.політ.н., 23.00.02 політичні інститути та процеси. Луцьк. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/dis_mocyk.pdf

28. Моцик, О., Копачинська, Г., Коцан, Р. 2011. Новий вимір польськоукраїнського гуманітарного співробітництва. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. Луцьк, 20: 35–41.

29. Моцик, О. Ф. 2013. Розвиток українсько-польських відносин в умовах зовнішньої політики розширення Європейського Союзу. Історико-політичні проблеми сучасного світу: зб. наук. ст. ЧНУ ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 25–26:177–182.

30. Осадчук, Б. 2000. На перехрестях часів. Українська історична дидактика: Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії). К.: Генеза.

364

31. Польща планує розширити заборону на ввезення української аграрної продукції до ЄС. URL: <https://agropolit.com/news/25439-polscha-planuye-rozshiriti-zaboronu-na-vvezennya-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produktsiyi-do-yes>

32. Рудич, Ф. 2002. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: кол. монографія / ред. Ф.Рудич. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом.

33. Рудницький, Ю. 2015.Українці та поляки: Етика примирення. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/11/11/148696/>

34. Сенат Польщі визнав події на Волині 1943 року «етнічною чисткою з ознаками геноциду». 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20130620175046/http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1572938-senat-polshchi-viznav-podiyi-na-volini-1943-roku-etnichnoyu-chistkoju-z-oznakami-genocidu>

35. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text

36. Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни). 2023. 3-4: 193-194. URL: [NSD193-194_2023_ukr_all.pdf](https://razumkov.org.ua) (razumkov.org.ua)

37. Стрільчук, Л. 2018. Історична пам'ять українців та поляків: пошук шляхів примирення чи привід до конфлікту? Історичні і по-

літологічні дослідження. Спеціальний випуск «Історична пам'ять на пострадянському просторі та в країнах Центральної Європи»: 173-183.

38. Стрільчук, Л. В. 2013. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Луцьк: Волинські старожитності.

39. Стрільчук, Л., Нінічук, А. 2017. Питання історичної пам'яті у сучасних українсько-польських взаєминах. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія. Чернівці: Чернівецький університет, 1:63–68.

40. У Варшаві пояснили, що союз України, Британії та Польщі не замінить НАТО у захисті Києва. Європейська правда. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/7/7150142/>.

41. Україна, Британія та Польща створили тристоронній альянс. 2022. URL: www.ukrinform.ua.

42. Україна, Британія та Польща створили тристоронній альянс. 2022. URL: www.ukrinform.ua.

43. УПЦ КП про Волинь-1943: «Прощаємо і просимо прощення». 2013. Історична правда. <https://www.istpravda.com.ua/short/515449c26672f/>.

44. Хахула, Л. 2013. Військовополітичне протистояння на Волині наприкінці Другої світової війни: офіційний та медійний дискурси сучасної Польщі. Волинська трагедія: через історію до порозуміння : матеріали Всеукр. наук. конф. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки: 177–86.

45. Чорна, Н. 2013. Українсько-польські політичні відносини наприкінці 80-х рр. ХХ ст. 2010 р.: історіографічні інтерпретації, Україна-Європа-Світ, Історія, міжнародні відносини: 253–63.

References:

1. Baluk, W. 2012. Stosunki polskoukraińskie w latach 2005-2012. Od romantyzmu do pragmatyzmu, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, R. 10 (1) : 25–38.

2. Berdychowska, B. 2001. Giedroyc nadal aktualny, Tygodnik Powszechny, 9. URL: <http://www.tygodnik.com.pl/numer/2694/index.html>

3. Boichuk, O., Hryniuk, I. 2017. Stosunki polsko-ukraiński po rewolucji godności: wymiar społeczny. Sotsiosfera v suchasnomu sviti:

aktualni problemy i aspekty humanitarnoho znannia: mat. mizhvuz. kruh. stolu. Luts'k: RVV Luts'kyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet 3:32–33.

4. Cieřlik, M. 1994. Stosunki polsko-ukraińskie. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej.

5. Gill, W., Gill, N. 1994. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989–1993. Poznań;Toruń.

6. Kujawski, M. 2024. Polish-Ukrainian Reconciliation – Bridging the Gap. Kyiv Post. URL: https://www.kyivpost.com/post/35642?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR07EXiHo6jiUo8r8b-gyn4P2Aqu8QpifwJQe9J09JUmusaxU2kKtbHHH74_aem_8vr9bbaFrRe4556xM5vM9A.

7. Miłoś, Cz. 2000. Kraj i świat, Tygodnik Powszechny, 52–53. URL: <http://www.tygodnik.com.pl/numer/2685/index.html>

8. Olszański, T. 2017. Wielka dekomunizacja. Ukraińska polityka historyczna czasu wojny. Warszawa: Ośr. Studiów Wschodnich im. Marka Karpia.

366 — 9. Orlof, E. 2002. Geneza i znaczenie polskoukraińskiego pojednania, Ukraina i Polshcha – stratehichne partnerstvo. Istoriia. Sohodennia. Maibutnie 2: 13–20

10. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–2004 / pod redakcją Bogumiła Grotta. Warszawa 2004. 368 s.

11. Boichuk, O., Hryniuk, I. 2020. Heneza polsko-ukraińskyykh vidnosyn u 1991–2017 rr. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina, seriiia «Pytannia politolohii», vyp. 37,

12. Volosatska, N. 2023. «Ne bude povnoho ukraińsko-polskoho prymyrennia, doky ne vidshukaiemo vsi liudski reshtky i ne vshanuiemo yikh» – Moravetskyi. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rokovyny-volynskoyi-trahediyi-vshanuvannya-polshcha/32499034.html>

13. Radchenko, H. 2023. Spochatku Polshcha zablokuvala ukraińskie zerno, teper perevezennia. Shcho nastupne? Forbes Ukraine. (URL: <https://forbes.ua/money/chomu-polyaki-zablokuvali-polsko-ukraińskiy-kordon-ta-yak-virishuetsya-tsya-problema-26122023-18144>)

14. Hrytsak, Ya. 2016. Ukraińsko-polski humanitarni vzaiemyny v 1991–2001 rr. shliakh Ukrainy ta Polshchi do proshchennia. Novoe vremia.

15. Dobrzhanskyi, O. 2017. Evoliutsiia suspilno-istorychnyykh stereotypiv u svidomosti ukraintsiv ta poliakiv na prykladi opiky nad mistsiamy natsionalnoi pamiaty. Ukraina-Polshcha: istorychne susidstvo: Mat. mizhnar. nauk. konf. 19–20 travnia 2017 r. / Red.kol.: Yu. A. Zinko, O. A. Melnychuk ta in. Vinnytsia: TOV «Nilan- LTD»: 365–370.

16. Ielova, T. 2022. Polshcha ta Ukraina: tradytsii ta novatsii u zovnishnopolitychnykh kontseptsiiakh (KhKh - poch. KhKhI st.): monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk.

17. Zhovkva, I. 2005. Stratehichne partnerstvo u zovnishnii politytsi Ukrainy: dys. ...kand. polit. nauk : 23.00.04, Kyiv.

18. Informatsiine zabezpechennia transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy: teoretychni aspekty: kolekt. monohr. 2013 /nauk. red. Ye. B. Tykhomyrova; za zah. red. Mytko A.M. Lutsk: Vezha-druk.

19. Informatsiine zabezpechennia transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy : praktychni aspekty: kolekt. monohr. 2014 / Ye. B. Tykhomyrova, N. P. Karpchuk, B. M. Yuskiv ta in.; za zah. red. A. M. Mytko. Lutsk: Vezha-Druk.

20. Informatsiine zabezpechennia transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy: metodychni aspekty: kol. monohr. 2015 / B. M. Yuskiv, N. P. Karpchuk, Ye. B. Tykhomyrova [ta in.]; nauk. red. Ye. B. Tykhomyrova; za zah. red. A. M. Mytko. Lutsk: Vezha-Druk.

21. Kerskyi, B. 2009. Rozmovy z Bohdanom Osadchukom [Pereklad z polskoi] / B. Kerskyi, A. St. Kovalchuk. K.: Dukh i litera. 367

22. Kyrydon, A., i Troian, S. 2015. Ukrainskopolskyi dialoh v umovakh revoliutsii hidnosti (2013–2014 rr.), Intermarum: istoriia, polityka, kultura 2: 277–85.

23. Kurenkova, O. 2022. «Malenke NATO» dlia Ukrainy? Yakym bude novyi soiuz z Polshcheiu ta Brytaniieiu, URL: <https://suspilne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>.

24. Lapin, O.I. 2024. Brekzyt yak chynnyk lokalnykh i hlobalnykh zmin u systemi bezpeky YeS. Dys. PhD 291 Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii. Volynskyi natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky. Lutsk.

25. Lodyn, P. 2015. Podolannia nehatyvnykh mifiv i stereotypiv ukraïnsko-polskykh vidnosyn v politychnii diialnosti Bohdana Osadchuka. Hileia. Istorychni nauky. Filosofski nauky. Politychni nauky. Nauk. visnyk: zb. nauk. prats, 103: 347-351.

26. Moravetskyi rozpoviv, chym korysnyi novyi format spivpratsi Polshchi, Ukrainy i Brytanii. Yevropeiska pravda. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/1/7133392/>

27. Motsyk, O. F. 2020. Instytutsiini chynnyky modernizatsii ukraïnsko-polskykh vidnosyn u humanitarnii sferi v umovakh protsesiv

yevrointehratsii. Dys. k.polit.n., 23.00.02 politychni instytuty ta protsesy. Lutsk. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/dis_mocyk.pdf

28. Motsyk, O., Kopachynska, H., Kotsan, R. 2011. Novyi vymir polskoukrainskoho humanitarnoho spivrobitnytstva. Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny. Lutsk, 20: 35–41.

29. Motsyk, O. F. 2013. Rozvytok ukrainsko-polskykh vidnosyn v umovakh zovnishnoi polityky rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu. Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: zb. nauk. st. ChNU im. Yurii Fedkovycha. Chernivtsi, 25–26:177–182.

30. Osadchuk, B. 2000. Na perekhrestiakh chasiv. Ukrainska istorychna dydaktyka: Mizhnarodnyi dialoh (fakhivtsi riznykh krain pro suchasni ukrainski pidruchnyky z istorii). K.: Heneza.

31. Polshcha planuie rozshyryty zaboronu na vvezennia ukrainskoi ahrarynoi produktsii do YeS. URL: <https://agropolit.com/news/25439-polscha-planuye-rozshyryty-zaboronu-na-vvezennya-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produktsiyi-do-yes>

32. Rudych, F. 2002. Ukraina v suchasnomu heopolitychnomu prostori: teoretychni i prykladni aspekty: kol. monohrafiia / red. F.Rudych. Kyiv: Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom.

33. Rudnytskyi, Yu. 2015. Ukraintsi ta poliaky: Etyka prymyrennia. Istorychna pravda. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/11/11/148696/>

34. Senat Polshchi vyznav podii na Volyni 1943 roku «etnichnoiu chystkoiu z oznakamy henotsydu». 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20130620175046/http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1572938-senat-polshchi-viznav-podiyi-na-volini-1943-roku-etnichnoyu-chistkoyu-z-oznakami-genocidu>

35. Spilna zaiava Prezydentiv Ukrainy i Respubliky Polshcha 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text

36. Stratehichni partnery Ukrainy (realii ta priorityty v umovakh viiny). 2023. 3-4: 193-194. URL: [NSD193-194_2023_ukr_all.pdf](https://razumkov.org.ua) (razumkov.org.ua)

37. Strilchuk, L. 2018. Istorychna pamiat ukraintsiiv ta poliakov: poshuk shliakhiv prymyrennia chy pryvid do konfliktu? Istorychni i politolohichni doslidzhennia. Spetsialnyi vypusk «Istorychna pamiat na postradianskomu prostori ta v krainakh Tsentralnoi Yevropy»: 173-183.

38. Ctrilchuk, L. V. 2013. Ukraina – Polshcha: vid dobrosusidskykh vidnosyn do stratehichnoho partnerstva (kinets KhKh – pochatok KhKhI stolittia): monohrafiia. Lutsk: Volynski starozhytnosti.

39. Strilchuk, L., Ninichuk, A. 2017. Pytannia istorychnoi pamiaty u suchasnykh ukrainsko-polskykh vzaiemynakh. Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha: Istoriia. Chernivtsi: Chernivetskyi universytet, 1:63–68.

40. U Varshavi poiasnyly, shcho soiuz Ukrainy, Brytanii ta Polshchi ne zamynyt NATO u zakhysti Kyieva. Yevropeiska pravda. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/7/7150142/>.

41. 40. Ukraina, Brytaniia ta Polshcha stvoryly trystorononii aliants. 2022. URL: www.ukrinform.ua.

42. Ukraina, Brytaniia ta Polshcha stvoryly trystorononii aliants. 2022. URL: www.ukrinform.ua.

43. UPTs KP pro Volyn-1943: «Proshchaiemo i prosymo proshchennia». 2013. Istorychna pravda. <https://www.istpravda.com.ua/short/515449c26672f/>.

369

44. Khakhula, L. 2013. Viiskovopolitychne protystoiannia na Volyni naprykintsi Druhoi svitovoi viiny: ofitsiyni ta mediyni dyskursy suchasnoi Polshchi. Volynska trahediia: cherez istoriiu do porozuminnia: materialy Vseukr. nauk. konf. Lutsk: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky: 177–86.

45. Chorna, N. 2013. Ukrainsko-polski politychni vidnosyny naprykintsi 80-kh rr. KhKh st. 2010 r.: istoriohrafichni interpretatsii, Ukraina-Yevropa-Svit, Istoriia, mizhnarodni vidnosyny: 253–63.